

MATHIAS ENARD

BRÚIXOLA

Empúries

narrativa

Mathias Énard

Brúixola

Traducció de Jordi Martín Lloret

Editorial Empúries

Barcelona

Títol de l'edició original: *Boussole*

© ACTES SUD, 2015

Aquesta obra ha rebut un ajut a l'edició
del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte

La traducció d'aquesta obra ha rebut
el suport del Centre national du Livre.

Primera edició: setembre del 2016

© de la traducció del francès: Jordi Martín Lloret, 2016

© d'aquesta edició: Grup Editorial 62, s.l.u.,

Editorial Empúries

Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona

info@grup62.com

www.editorialemipuries.cat

Fotocomposició: Víctor Igual

Impressió: Egedsa

DIPÒSIT LEGAL: B. 16.061-2016

ISBN: 978-84-16367-68-9

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor
qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions
establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español
de Derechos Reprográficos, www.cedro.org)

si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra
(www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

Som dos fumadors d'opi cadascun en el seu núvol, sense veure res a fora, sols, sense entendre'ns mai fumem, els rostres agonitzants en un mirall, som una imatge glaçada a la qual el temps dóna la il·lusió del moviment, un cristall de neu que llisca sobre un cabdell de gebre d'envitricollaments tan complexos que ningú no els percep, jo sóc aquesta gota d'aigua condensada al vidre del saló de casa meva, una perla líquida que rodola i no sap res del vapor que l'ha engendrada ni dels àtoms que la componen encara però que, ben aviat, serviran per a altres molècules, per a altres cossos, per als núvols que pesen feixucs sobre Viena aquest vespre: qui sap en quin clatell regalimarà aquesta aigua, contra quina pell, sobre quina vorera, cap a quin riu, i aquesta cara indistinta sobre el vidre només és meva un instant, una dels milions de configuracions possibles de la il·lusió —mira, el senyor Gruber passeja el gos malgrat el plugim, porta un barret verd i el seu etern impermeable; es protegeix de les esquitxades dels cotxes fent uns saltirons ridículs a la vorera: el quisso, que es pensa que vol jugar, salta cap a l'amo i s'emporta una nata així que clava la pota ronyosa a l'impermeable del senyor Gruber, que al final s'acaba acostant a la calçada per travessar, la silueta allargada per la llum dels fanals, bassal ennegrit enmig dels mars d'ombra dels grans arbres, esquinçats pels fars a la Porzellan-gasse, i aparentment *Herr* Gruber dubta a enfonsar-se en la

nit de l'Alsergrund, de la mateixa manera que jo dubto a deixar estar la contemplació de les gotes d'aigua, del termòmetre i del ritme dels tramvies que baixen cap a Schottentor.

L'existència és un reflex dolorós, un somni d'opiòman, un poema de Rumi cantat per Xahram Nazeri, l'*ostinato* del zarb em fa vibrar lleugerament el vidre sota els dits com la pell de la percussió, hauria de continuar la lectura en comptes de mirar com el senyor Gruber desapareix sota la pluja, en comptes de dreçar l'orella als melismes giravoltants del cantant iranià, el timbre i la potència del qual podrien fer enrojolar de vergonya força tenors de casa nostra. Hauria de parar el disc, no em puc concentrar; per més que rellegeixi aquesta separata per desena vegada no n'entenc el sentit misteriós, vint pàgines, vint pàgines horribles, glacials, que m'arriben precisament avui, avui que un metge compassiu potser ha anomenat la meva malaltia, ha declarat el meu cos oficialment malalt, quasi alleujat per haver fet —petó mortal— un diagnòstic sobre els meus símptomes, un diagnòstic que cal confirmar, tot començant un tractament, deia, i seguir-ne l'evolució, l'evolució, vet aquí, això fem ara, contemplar com una gota d'aigua evoluciona cap a la desaparició abans de tornar-se a formar en el Gran Tot.

No hi ha casualitats, tot està relacionat, diria la Sarah, per què avui precisament rebo per correu aquest article, una separata de les d'abans, en paper i amb grapes, en comptes d'un PDF acompanyat d'un «espero que t'agradi», un correu que hauria pogut transmetre algunes notícies, explicar on és ara, què és aquest Sarawak des d'on escriu i que, segons el meu atlas, és un estat de Malàisia situat el nord-oest de l'illa de Borneo, a quatre passes de Brunei i del seu ric sultà, a quatre passes també dels gamelans de Debussy i de Britten, em sembla —però el contingut de l'article és ben diferent; no hi ha música, a banda potser d'un llarg cant fúnebre; vint fulls densos apareguts en el número de setembre de *Representations*, bona revista de la Universitat de Califòrnia en

què ella ja ha escrit sovint. L'article porta una breu dedicatòria a la pàgina de respecte, sense cap comentari: «Per a tu, estimadíssim Franz, un petó, Sarah», i va ser enviat el 17 de novembre, és a dir, fa dues setmanes —els paquets encara tarden dues setmanes a fer el trajecte Malàisia-Àustria, potser ha fet la rància amb els segells, podria haver-hi adjuntat una postal—, això què significa, he repassat tots els rastres d'ella que tinc al pis, els seus articles, dos llibres, unes quantes fotografies i fins i tot una versió de la seva tesi doctoral, impresa i enquadernada en Skivertex vermell, dos volums gruixuts de tres quilos cadascun:

«En la vida hi ha ferides que, com la lepra, roseguen l'ànima en la solitud», escriu l'iranià Sadik Hidayat al principi de la seva novel·la *L'òliba cega*: aquest homenet amb ulleres rodones ho sabia més bé que ningú. Una d'aquestes ferides és el que el va empènyer a deixar ben obert el gas del seu pis de la rue Championnet, a París, un vespre de gran solitud, justament, un vespre d'abril, molt lluny de l'Iran, molt lluny, acompanyat només per uns quants poemes de Khayyam i una trista ampolla de conyac, potser, o per una pedra d'opi, o potser sense res, res en absolut, a part dels textos que encara es guardava per a ell i que es va emportar cap al gran buit del gas.

No se sap si va deixar cap carta o cap altre senyal a banda de la seva novel·la *L'òliba cega*, enllestida des de feia temps, i que dos anys després de morir li va valer l'admiració d'intel·lectuals francesos que mai no havien llegit res de l'Iran: l'editor José Corti va publicar *L'òliba cega* poc després de *La ribera de les Sirtes*; a Julien Gracq li va arribar l'èxit just quan el gas de la rue Championnet acabava de fer efecte, l'any 1951, i va dir que la *Ribera* és la novel·la de «totes les podridures nobles», com les que acabaven de rosegat ja del tot Hidayat en l'èter del vi i del gas. André Breton va defensar tots dos homes i els seus llibres, massa tard per salvar Hidayat de les seves ferides, si se l'hagués pogut salvar i, per descomptat, si el mal no hagués estat incurable.

L'homenet de les ulleres rodones de cul de got era, tant en l'exili com a l'Iran, discret i tranquil, i sempre parlava en veu baixa. La ironia que gastava i aquella tristesa perillosa li van valer la censura,

a menys que fos la seva simpatia pels bojós i pels borratxos, o potser fins i tot la seva admiració per alguns llibres i alguns poetes; potser el van censurar perquè de tant en tant tastava l'opi i la cocaïna, alhora que es burlava dels drogoaddictes; perquè bevia sol, o perquè tenia la tara de ja no esperar res de Déu, ni tan sols alguns vespres de molta solitud, quan el gas tempta; potser perquè era desgraciat, o perquè creia raonablement en la importància dels seus escrits, o perquè no hi creia gens, i tot això trastoca.

El cas és que a la rue Championnet no hi ha cap placa que asenyali el seu pas per allà, ni la seva partença; a l'Iran no hi ha cap monument que el recordi, malgrat el pes de la història que el fa ineludible, i malgrat el pes de la seva mort, que encara afeixuga els seus compatriotes. La seva obra viu avui a Teheran tal com ell va morir, en la misèria i la clandestinitat, a les parades dels encants, o bé en edicions mutilades, esporgades de qualsevol al·lusió que pugui abocar el lector a les drogues o al suïcidi, per protegir la joventut iraniana, víctima d'aquestes dues malalties de desesperança, el suïcidi o les drogues, i que per tant es capbussa amb delit en els llibres de Hidayat, quan hi accedeix, i així, celebrat i mal llegit, s'uneix als grans noms que l'envolten al Père-Lachaise, a quatre passes de Proust, tan sobri en l'eternitat com ho va ser en la vida, tan discret, sense flors ostentoses ni gaires visites, des d'aquell dia d'abril de 1951 que va escollir el gas i la rue Championnet per posar fi a tot, rosegat per una lepra de l'ànima, imperiosa i incurable. «Ningú no pren la decisió de suïcidar-se; el suïcidi forma part d'alguns homes, és inherent a la seva natura», escriu Hidayat a finals dels anys vint del segle passat. I escriu aquestes línies abans de llegir i de traduir Kafka, abans de presentar Khayyam. La seva obra s'obre pel final. El primer recull que publica comença amb «Enterat viu, *Zendé be gur*», el suïcidi i la destrucció, i descriu clarament els pensaments, pensem, de l'home en el moment en què s'abandona al gas vint anys més tard, deixant-se endormiscar suaument després d'haver-se preocupat de destruir els seus papers i les seves notes, en la minúscula cuina envaïda pel perfum insuportable de la primavera imminent. Va destruir els seus manuscrits, potser més valent que Kafka, potser perquè no té a mà cap Max Brod, potser perquè no confia en ningú, o perquè està convençut que ja ha arribat l'hora de desaparèixer. I així com Kafka se'n va tossint, corre-

gint fins a l'últim minut uns textos que després voldrà cremar, Hidayat marxa en la lenta agonia del son feixuc, amb la mort ja escrita, vint anys abans, i amb la vida tota marcada per les nafres i les ferides d'aquella lepra que el rosegava en la solitud, i que endevinem que està relacionada amb l'Iran, amb Orient, amb Europa i amb Occident, de la mateixa manera que Kafka a Praga era al mateix temps alemany, jueu i txec sense ser res de tot això, perdut més que ningú o més lliure que ningú. Hidayat tenia una d'aquelles nafres de l'ésser que et fan tentinejar en el món, aquella falla que s'obre fins a convertir-se en esquerdada; en això, com en l'opi, en l'alcohol i en tot el que t'obre per la meitat, no hi ha una malaltia, sinó una decisió, una voluntat d'esquerdar-se l'ésser, fins al final.

Si entrem en aquest treball per Hidayat i la seva *Òliba cega*, és perquè ens proposem d'explorar aquesta fissura, d'anar a veure l'interior de l'esquerdada, d'endinsar-nos en l'embriaguesa d'aquelles i aquells que han vacil·lat massa en l'alteritat; agafarem la mà de l'homenet per baixar a observar les ferides que roseguen, les drogues, els altres llocs, i per explorar aquell buit, aquell *barzakh*, el món entre els mons en què cauen els artistes i els viatgers.

Decididament aquest pròleg és ben sorprenent, aquestes primeres línies continuen sent tan desconcertants com fa quinze anys —deu ser tard, se'm tanquen els ulls sobre el vell mecanoscrit malgrat el zarb i la veu de Nazeri. La Sarah s'havia posat furiosa quan li van retreure, durant la defensa de la seva tesi, el to «romàntic» del seu preàmbul i aquell paral·lisme «absolutament fora de lloc» amb Gracq i amb Kafka. Però en Morgan, el seu director de tesi, havia intentat justificar-la, d'una manera bastant ingènua, per cert, dient que «sempre està bé parlar de Kafka», cosa que havia fet sospirar aquell jurat d'orientalistes ofesos i de mandarins adormissats que només es podien despertar del son doctrinal deixondits per l'odi que sentien els uns pels altres: de fet, van oblidar força de pressa l'inusitat preliminar de la Sarah per barallar-se sobre qüestions de metodologia, és a dir que no veien què tenia de científic el *rodeig* (el vell escopia aquesta parau-

la com si fos un insult), ni tan sols deixant-se guiar per la mà de Sadik Hidayat. Jo era de pas a París, content de tenir l'ocasió d'assistir per primer cop a una defensa de tesi a la Sorbona, i que fos la seva, però un cop superades la sorpresa i la diversió de descobrir l'estat de vetustat dels passadissos, de la sala i del jurat, relegats al fons de tot de vés a saber quin departament perdut en el laberint del coneixement, on cinc eminències estaven a punt de demostrar, l'una després de l'altra, el poc interès pel text del qual se suposava que calia parlar, bo i fent uns esforços sobrehumans —com jo a la sala— per no adormir-se, aquest exercici em va omplir d'amargor i de malenconia, i en el moment en què sortíem d'allà (aula sense fast, amb pupitres d'aglomerat esquerdat, esberlat, que no contenien pas el saber, sinó els grafitis graciosos i els xiclets enganxats) per deixar que aquella gent deliberés, em va assaltar un desig imperiós de fugir cames ajudeu-me, baixar pel boulevard Saint-Michel i posar-me a caminar per la vora del riu per no trobar-me la Sarah i que endevinés les meves impressions sobre aquella defensa que devia ser tan important per a ella. Hi havia unes trenta persones de públic, que és una multitud per al passadís minúscul on ens vam trobar atapeïts; la Sarah va sortir al mateix temps que els assistents, parlava amb una dona més gran i molt elegant que jo sabia que era la seva mare, i amb un noi jove que se li assemblava d'una manera inquietant, el seu germà. Era impossible avançar cap a la sortida sense topar-me'ls de cara, vaig fer mitja volta per mirar els retrats d'orientalistes que decoraven el passadís, vells gravats esgrogueïts i plaques commemoratives d'una època fastuosa i passada. La Sarah no parava de xerrar, se la veia esgotada, però no abatuda; potser, en el foc del combat científic, prenent notes per preparar-se les rèpliques, tenia una sensació ben diferent de la del públic. Em va veure i em va fer un gest amb la mà. Jo hi havia anat més que res per donar-li suport, però també per preparar-me, encara que fos en la imaginació, per a la meva pròpia defensa, i el que aca-

bava de presenciar no m'animava gens. Però m'equivocava: després d'uns quants minuts de deliberacions, quan ens van deixar tornar a la sala, la Sarah va obtenir la nota més alta; el president enemic del «rodeig» la va felicitar calorosament pel seu treball, i, ara que rellegeixo el principi d'aquell text, he d'admetre que hi havia alguna cosa sòlida i innovadora en aquelles quatre-centes pàgines sobre les imatges i les representacions d'Orient, no-llocs, utopies, fantasies ideològiques en les quals s'havien perdut molts dels qui les havien volgut examinar: els cossos dels artistes, dels poetes i dels viatgers que havien intentat explorar-les a poc a poc eren empesos cap a la destrucció; la il·lusió rosegava, com deia Hidayat, l'ànima en la solitud —el que durant molt de temps s'havia anomenat bogeria, malenconia o depressió sovint era el resultat d'una fricció, d'una pèrdua de si mateix en la creació, per contacte amb l'alteritat, i encara que avui allò em sembli una mica precipitat, romàntic, a dir veritat, sens dubte ja s'hi endevinava una vertadera intuïció sobre la qual ella va bastir tot el seu treball posterior.

Un cop emès el veredict, molt content per ella vaig anar a felicitar-la, em va abraçar i petonejar efusivament mentre em demanava però tu què hi fas, aquí, li vaig contestar que una felicitat casualitat m'havia portat a ser a París just aquell dia, mentida pietosa, em va convidar a afegir-me a la colla de parents i amics per prendre la tradicional copa de xampany i vaig acceptar; ens vam reunir al primer pis d'una cafeteria del barri, on solien celebrar-se aquells esdeveniments. De sobte la Sarah semblava abatuda, em vaig fixar que surava dins del vestit jaqueta gris que portava; l'Acadèmia se li havia empassat les formes, el seu cos portava l'empremta de l'esforç esmerçat durant les setmanes i els mesos anteriors: els quatre últims anys havien tendit cap a aquell instant, només havien tingut sentit per a aquell instant, i ara que corria el xampany ella mostrava un somriure dolç i cansat de partera —feia ulleres, m'imaginava que havia passat la nit revisant la pre-

sentació, massa excitada per agafar el son. En Gilbert de Morgan, el seu director de tesi, també hi era, per descomptat; jo ja l'havia conegut a Damasc. No dissimulava la passió que sentia per la seva protegida, l'amanyagava amb un ull paternal que guerxejava suaument cap a l'incest a la mercè del xampany: a la tercera copa, la mirada encesa i les galtes vermelles, recolzat tot sol en una taula alta, vaig sorprendre-li el vagareig dels ulls des dels turmells fins a la cintura de la Sarah, de baix a dalt i en acabat de dalt a baix —just després va deixar anar un rotet malenconiós i va buidar la quarta copa. Es va adonar que l'observava i em va fulminar amb ulls furibunds abans de reconèixer-me i somriure'm, ja ens coneixem, oi? Li vaig refrescar la memòria, sí, sóc Franz Ritter, ens vam veure a Damasc amb la Sarah —ah, i tant, el músic, i jo estava tan avesat a aquell malentès que vaig contestar amb un somriure una mica enfavat. Encara no havia intercanviat més de dues paraules amb la recipiendària, sol·licitada per tots els seus amics i parents, i ja estava atrapat en companyia d'aquell gran savi que tothom, fora d'una aula o d'una reunió de departament, desitjava ferventment evitar. Em feia preguntes de circumstància sobre la meua carrera universitària, preguntes a les quals jo no sabia què respondre i que fins i tot m'estimava més no fer-me; se'l veia bastant animat, per això, *gaillard*, com diuen els francesos, per no dir verd o lasciu, i ni de bon tros em podia imaginar que me'l tornaria a trobar al cap d'uns quants mesos a Teheran, en unes circumstàncies i en un estat ben diferents, també en companyia de la Sarah, que just en aquell moment estava ben engrescada conversant amb en Nadim —acabava d'arribar i li havia d'explicar tots els ets i uts de la defensa de la tesi, no sé per què no hi havia assistit; ell també anava molt elegant, amb una camisa blanca molt maca de coll rodó que li il·luminava la pell fosca i la barba negra i retallada; la Sarah li tenia agafades totes dues mans com si haguessin de posar-se a ballar. Em vaig disculpar amb el professor i vaig anar amb ells; de seguida en Nadim em va

fer una abraçada fraternal que en un moment em va fer tornar a Damasc, a Alep, al llaüt d'en Nadim en plena nit, embriagant les estrelles del cel metàl·lic de Síria, tan lluny, tan lluny, esquinçat no pas pels cometes, sinó pels míssils, pels obusos, pels crits i per la guerra —impossible imaginar-se, a París el 1999, davant d'una copa de xampany, que Síria seria devastada per la violència més extrema, que el soc d'Alep s'incendiaria, que el minaret de la Mesquita dels Omeies s'esfondraria i que tants amics moririen o acabarien abocats a l'exili; impossible imaginar-se, fins i tot avui, l'abast d'aquests danys, la magnitud d'aquest dolor des d'un pis vienès confortable i silenciós.

Vaja, s'ha acabat el disc. Quina força en aquesta peça de Nazeri. Quina senzillesa màgica, mística, aquesta arquitectura de percussió que sosté la pulsació lenta del cant, el ritme llunyà de l'èxtasi per atènyer, un *zīkr* hipnòtic que se t'enganxa a l'orella i t'acompanya durant hores. Avui en Nadim és un llaütista de fama internacional, el seu matrimoni havia tingut un gran ressò en la petita comunitat estrangera de Damasc, tan imprevisit, tan sobtat que va fer sospitar molta gent, sobretot des de l'ambaixada de França a Síria —una de les innombrables sorpreses que ja eren habituals en la Sarah, l'última de les quals és aquest article especialment corprendor sobre Sarawak: poc després que arribés en Nadim em vaig acomiadar, la Sarah se'm va desfer en agraïments per haver-hi anat, em va demanar si em quedava més dies a París, si tindríem temps per tornar-nos a veure, i li vaig respondre que me'n tornava a Àustria l'endemà mateix; vaig saludar respectuosament l'universitari, que ja estava totalment aclofat a la seva taula, i me'n vaig anar.

Vaig sortir de la cafeteria i vaig continuar la meva passejada parisenca. Vaig estar una bona estona donant voltes, els peus arrossegant-se'm entre les fulles seques dels molls del Sena, als motius reals que em podien haver dut a perdre el temps d'aquella manera, en la defensa d'una tesi i en la copa

de després, i llavors entreveig, en l'halo de llum que envolta, a París, els braços fraternals dels ponts arrencant-los de la boira, un moment d'una trajectòria, d'un vagareig la meta i el sentit del qual potser no se m'apareixeran fins més tard, *a posteriori*, i evidentment passen per aquí, per Viena, on el senyor Gruber torna de fer la passejada amb el seu quisso infecte: passos feixucs a l'escala, gos que lladra i en acabat, damunt meu, sobre el meu sostre, corregudes i grataments. El senyor Gruber mai no ha sabut ser discret i després és el primer a queixar-se dels meus discos, Schubert encara, diu, però aquestes òperes velles i aquestes músiques, ehem, exòtiques, no són per força del gust de tothom, no sé si m'explico. Entenc que el molesti la música, senyor Gruber, i prou greu que em sap. Però deixi'm que l'informi que he practicat tots els experiments possibles amb l'oïda del seu gos quan vostè no hi era: i he descobert que només Bruckner (i amb prou feines, a uns nivells sonors que voregen l'inadmissible) li calma els grataments al parquet i aconsegueix fer callar aquests lladrics tan aguts que fa, dels quals es queixa tot l'edifici d'altra banda, descoberta que penso desenvolupar en un article científic sobre musicoteràpia veterinària que sense cap mena de dubte em valdrà les felicitacions dels meus col·legues: «Efectes dels metalls en l'humor caní: desenvolupaments i perspectives».

Té sort que jo estigui cansat, en Gruber, perquè de bona gana li clavaria un cop de tombak, música exòtica per al seu gos i per a ell. Cansat d'aquest dia llarg de recordar per fugir —per què hauria de tancar els ulls— de la perspectiva de la malaltia, aquest matí en tornar de l'hospital he obert la bústia, he pensat que el sobre encoixinat contenia una còpia d'aquells resultats d'exàmens mèdics que m'han d'enviar des del laboratori: abans que el segell m'ho desmentís he dubtat uns minuts ben llargs a obrir-lo. Jo feia la Sarah en alguna banda entre Darjeeling i Calcuta i resulta que apareix en una selva verda del nord de l'illa de Borneo, a les exposicions

britàniques d'aquesta illa panxuda. El tema monstruós de l'article, l'estil sec, tan diferent del seu lirisme habitual, és espantós; feia setmanes que no intercanviàvem cap correu i precisament ara que passo pel moment més difícil de la meua vida ella reapareix d'aquesta manera tan singular —m'he estat tot el dia amb ella, rellegant els seus textos, cosa que m'ha estalviat de pensar, m'ha ajudat a sortir de mi mateix, i tot i que m'havia promès de començar a corregir la memòria d'una alumna crec que ja és hora d'anar a dormir, que m'esperaré a demà al matí per endinsar-me en les consideracions d'aquesta alumna, *Orient en les òperes vieneses de Gluck*, perquè el cansament fa que se'm tanquin els ulls i val més que deixi estar la lectura i que em fiqui al llit.

L'últim cop que vaig veure la Sarah s'estava tres dies a Viena per no sé quin motiu acadèmic. (Per descomptat li havia proposat que s'allotgés aquí, però m'havia dit que no amb l'excusa que l'organització que la rebia li ofería un hotel magnífic i molt vienès que no pensava perdre's a canvi del meu sofà *enfonsat*, cosa que he de reconèixer que em va ofendre molt.) Ella estava molt animada i em va citar en una cafeteria del primer districte, un d'aquells establiments suntuosos als quals l'afluència de turistes, els amos de la zona, confereix un aire decadent que li agradava. De seguida va insistir perquè sortíssim a passejar, malgrat el plugim, cosa que em va contrariar perquè no tenia gens de ganes de fer d'estiuejant en una tarda de tardor freda i humida, però ella desbordava d'energia i va acabar convencent-me. Volia agafar el tramvia D fins al final del trajecte, allà dalt a Nusssdorf, i caminar una mica pel Beethovengang; li vaig contestar que el que faríem sobretot seria caminar pel fang, que valia més quedar-se al barri —vam estar vagarejant pel Graben fins a la catedral, li vaig explicar dues o tres anècdotes sobre les cançons verdes de Mozart que la van fer riure.

—Saps què, Franz? —em va dir mentre passàvem per les fileres de calesses a la vora de la plaça de Sant Esteve—. Que

trobo molt interessants els qui pensen que Viena és la porta d'Orient. —I això em va fer riure a mi.

»No, no, jo no ric pas, em sembla que escriuré sobre això, sobre les representacions de Viena com a *Porta Orientis*.

Els cavalls tenien els narius fumejants de fred i defecaven tranquil·lament dins d'unes bosses de cuir que els penjaven sota la cua per no embrutar les nobilíssimes llambordes vieneses.

—Per més que hi doni voltes, no ho veig —vaig respondre—. La fórmula de Hofmannsthal, «Viena porta d'Orient», em sembla molt ideològica, lligada al *desig* de Hofmannsthal sobre el lloc de l'imperi a Europa. La frase és de 1917... És clar que ara hi ha *čevapčiči* i pebre vermell, però a part d'això és més la ciutat de Schubert, de Richard Strauss i de Schönberg, no hi trobo res de gaire oriental, jo. —I fins i tot en la representació, en la imatgeria vienesa, a part del crois-sant em costava d'entreveure res, qualsevol cosa per petita que fos que pogués evocar Orient.

És un clixé. Li havia etzibat el meu menyspreu per aquella idea tan gastada que ja no tenia sentit:

—Perquè hàgim tingut els otomans a les portes de la ciutat no ens hem de convertir necessàriament en la porta d'Orient.

—La qüestió no és aquesta, la qüestió no és la realitat d'aquesta idea; el que a mi m'interessa és entendre per què i com pot ser que tants viatgers hagin vist en Viena i en Budapest les primeres ciutats «orientals», i el que això ens pot ensenyar sobre el sentit que ells donen a aquesta paraula. I si Viena és la *porta* d'Orient, cap a quin Orient s'obre?

La seva recerca del sentit d'Orient, interminable, infinita. Reconec que vaig dubtar de les meves certeses, que també vaig donar-hi voltes, i ara que hi torno a pensar, mentre apago el llum, m'adono que en el cosmopolitisme de la Viena imperial potser hi havia alguna cosa d'Istanbul, alguna cosa de l'*Öster Reich*, de l'imperi de l'est, però que avui em semblava llunyana, molt llunyana. Ja fa temps que Viena va dei-

xar de ser la capital dels Balcans i els otomans ja no existien. L'imperi dels Habsburg era sens dubte l'imperi del Centre, i amb la calma de la respiració que precedeix l'adormiment, escoltant circular els cotxes sobre la calçada humida, el coixí encara deliciosament fresc contra la galta, l'ombra del batec del zarb encara a l'orella, he d'admetre que segurament la Sarah coneix Viena més bé que jo, més en profunditat, sense aturar-se en Schubert o en Mahler, com sovint els estrangers coneixen una ciutat més bé que els seus habitants, perduts en la rutina —ella m'havia arrossegat, fa temps, abans que marxéssim a Teheran, després que jo m'instal·lés aquí, m'havia arrossegat al Josephinum, l'antic hospital militar on es troba un dels museus més atroços: l'exposició dels models anatòmics de finals del segle XVIII, concebuts per a la formació i l'aprenentatge dels cirurgians de l'exèrcit per no haver de dependre de cadàvers i les seves fortors, unes figures de cera encarregades a un dels tallers d'escultura més grans de Florència; entre els models exposats en unes vitrines de fusta precioses hi havia, sobre un coixí rosa esvaït pel temps, una noia rossa de faccions delicades, estirada amb la cara cap a un costat, la nuca una mica flexionada, els cabells desfets, una diadema d'or al front, els llavis lleugerament entreoberts, dues rengleres d'unes perles molt boniques al voltant del coll, un genoll mig doblegat, els ulls oberts en una posa més aviat inexpressiva però que, si s'observava durant prou temps, insinuava l'abandó o si més no la passivitat: completament nua, el pubis més fosc que la cabellera i lleugerament arrodonit, era d'una gran bellesa. Oberta com un llibre des del pit fins a la vagina, se li veien el cor, els pulmons, el fetge, els intestins, l'úter i les venes com si hagués estat curosament tallada per un criminal sexual d'una habilitat prodigiosa, que li hauria fet una incisió al tòrax i a l'abdomen i l'hauria posada al descobert, l'interior d'un cosidor, d'un rellotge de gran valor, d'un autòmat. Els llargs cabells escampats sobre el coixí, la mirada serena i les mans mig

tancades insinuaven fins i tot que s'hi hauria pogut delectar, i el conjunt, dins d'aquella gàbia de vidre amb muntants de caoba, provocava alhora desig i espant, fascinació i fàstic: m'imaginava, prop de dos segles enrere, els joves aprenents de metge descobrint aquell cos de cera, però per què he de pensar en aquestes coses abans d'anar a dormir, valdria més que m'imaginés el petó d'una mare al nostre front, aquella tendresa que esperem a la nit i que mai no arriba, en comptes d'uns maniquins anatòmics oberts des de la clavícula fins al baix ventre —què devien meditar aquells pipiolis aspirants a metge davant d'aquell simulacre nu?, ¿arribaven a concentrar-se en el sistema digestiu o respiratori quan la primera dona que veien així, sense roba, des de dalt de les grades i des dels seus vint anys era una rossa elegant, una morta falsa que l'escultor se les havia enginyat per dotar de tots els aspectes de la vida, per a la qual havia esmerçat tot el seu talent, en el plec del genoll, en la carnació de les cuixes, en l'expressió de les mans, en el realisme del sexe, en la groga nervadura de sang de la melsa, en el roig fosc i alveolar dels pulmons? La Sarah s'embadalia davant d'aquella perversió, mira aquests cabells, és increïble, deia, estan hàbilment disposats per suggerir indolència, amor, i m'imaginava un amfiteatre sencer d'estudiants de medicina militars deixant anar uns *ohs* admiratius quan un rude professor amb bigoti destapava aquest model per designar els òrgans un per un, amb un bastonet a la mà, i copejar, amb posat d'entès, l'atracció principal de l'espectacle: el fetus minúscul contingut dins la matriu rosada, a pocs centímetres del pubis de pèls rossos, evanescents, delicats, d'una finor que es pot veure com el reflex d'una subtilíssima terrorífica i prohibida. Va ser la Sarah qui m'hi va fer fixar, ei, mira, que fort, està embarassada, i em vaig demanar si aquella gravidesa cerosa devia ser un caprici de l'artista o una exigència dels comandataris, mostrar l'etern femení amb tots els pèls i senyals, en totes les possibilitats; aquell fetus, un cop descobert, una mica més amunt de la pelussera clara,

intensificava la tensió sexual que desprenia el conjunt, i una culpabilitat immensa tenallava l'espectador per haver trobat bellesa en la mort, una espurna de desig en un cos tan perfectament dissecat —no podies evitar imaginar el moment de la concepció d'aquell embrió, un temps perdut dins la cera, i demanar-te quin home, de carn o de resina, havia penetrat aquelles entranyes tan perfectes per inseminar-les, i immediatament n'apartaves la mirada; la Sarah somreia del meu pudor, sempre ha pensat que sóc un purità, segurament perquè ella no podia percebre que no era ben bé aquella escena en si la que em feia apartar la mirada, sinó la que se'm dibuixava al cap, molt més inquietant, de fet: jo, o algú que se m'assemblava, penetrant aquella morta vivent.

La resta de l'exposició era del mateix estil: un escorxat de viu en viu descansava tranquil·lament amb el genoll doblegat com aquell qui res, quan no li quedava ni un centímetre quadrat de pell, ni un de sol, per tal de mostrar tota la complexitat acolorida de la circulació sanguínia; peus, mans i òrgans diversos s'exhibien dins d'urnes de vidre, detalls d'ossos, d'articulacions, de nervis, en fi, tot allò que té el cos de misteris grans i petits, i evidentment jo havia de pensar en això just ara, aquest vespre, aquesta nit, després d'haver llegit aquest matí l'article horrible de la Sarah, després d'haver rebut la notícia de la meva malaltia i mentre espero aquella cabronada de resultats de les anàlisis, canviem-nos les idees, girem-nos, l'home que vol adormir-se es gira i torna a començar, torna a intentar-ho, respirem fondo.

Un tramvia sotragueja sota la meva finestra, un altre que baixa per la Porzellangasse. Els tramvies que puguen són més silenciosos, o potser simplement n'hi ha menys; vés a saber, és possible que a l'ajuntament només li interessi portar els consumidors cap al centre, sense preocupar-se perquè després puguin tornar a casa. Aquest sotragueig té alguna cosa de musical, alguna cosa del *Ferrocarril* d'Alkan però en més lent, Charles-Valentin Alkan, mestre oblidat del piano, amic

de Chopin, de Liszt, de Heinrich Heine i de Victor Hugo, de qui s'explica que va morir aixafat per la seva biblioteca intentant agafar el Talmud —fa poc vaig llegir que això segurament no és veritat, que tan sols és una llegenda més sobre aquest compositor llegendari, tan brillant que va romandre en l'oblit durant més d'un segle, sembla que en realitat va morir aixafat per un penja-robes o per un prestatge feixuc per desar els barrets, i que en principi el Talmud no hi va tenir res a veure. En qualsevol cas el seu *Ferrocarril* per a piano és absolutament virtuós, s'hi sent el vapor i el xerric dels primers trens; la locomotora hi galopa a la mà dreta i les bieles roden sota l'esquerra, cosa que transmet una sensació de desmultiplicació del moviment força estranya, i a parer meu difícilíssim de tocar —kitsch, hauria etzibat la Sarah, molt kitsch això del tren, i no s'hauria equivocat gaire, és veritat que les composicions «imitatives» tenen alguna cosa d'antiquat, però potser en sortiria una idea per a un article, «Sotolls de trens: el ferrocarril en la música francesa», afegint a Alkan la *Pacific 231* d'Arthur Honegger, els *Assaigs de locomotores* de l'orientalista Florent Schmitt i fins i tot el *Cantar dels ferrocarrils* de Berlioz: jo mateix podria compondre una petita peça, *Tramvies de porcellana*, per a picaroles, zarb i bols tibetans. És molt probable que la Sarah ho trobés d'allò més kitsch, no sé si l'evocació del moviment d'una filosa, la cursa d'un cavall o la deriva d'una barca també li semblarien kitsch, segurament no, crec recordar que ella apreciava, com jo, els *Lieder* de Schubert, si més no en parlàvem sovint. El madrigalisme és definitivament una gran qüestió. No aconseguixo treure'm la Sarah del cap, amb la frescor del coixí, del cotó, de la tendresa de les plomes, m'és impossible recordar per què em va arrossegar a aquell museu de cera increïble —en què treballava aleshores, just quan jo m'acabava d'instalar aquí, sentint-me com si fos Bruno Walter cridat per secundar Mahler el Gran a l'Òpera de Viena, cent anys després: en tornar victoriosos d'una campanya a Orient, a Damasc, preci-

sament, se'm va enviar a secundar el meu mestre a la universitat i gairebé immediatament vaig trobar aquest allotjament a quatre passes del magnífic campus on havia d'exercir, un pis petit, sí, però agradable, tot i els grataments de l'animal de *Herr Gruber*, i amb un sofà llit que, digui el que digui la Sarah, era ben digne, vet aquí la prova: quan ella va venir per primer cop, en l'època d'aquella visita estranya que vam fer al museu de les belles dissecades, hi va dormir almenys una setmana sense queixar-se'n. Encantada de veure Viena, encantada que li fes descobrir Viena, segons deia, encara que fos ella qui m'arrossegava als indrets més insospitats de la ciutat. És clar que jo la vaig portar a veure la casa de Schubert i les nombroses residències de Beethoven; és clar que vaig pagar (sense confessar-li-ho, mentint-li sobre el preu) una fortuna perquè poguéssim anar a l'òpera —el *Simon Boccanegra* de Verdi ple d'espases i de furor sota la direcció de Peter Stein el Gran, la Sarah en va sortir encantada, embadalida, meravellada pel lloc, per l'orquestra, pels cantants, per l'espectacle, tot i que és ben veritat que l'òpera pot ser molt kitsch ella s'havia lliurat a Verdi i a la música, sense renunciar a fer-me notar, tal com tenia per costum, una coincidència ben divertida: ¿T'has fixat que el personatge manipulat al llarg de tota l'òpera es diu Adorno, aquell que es pensa que té raó, que es revolta i s'equivoca però acaba sent proclamat dux? És increïble, per això. Era incapaç de deixar la ment en repòs, ni tan sols a l'Òpera. I què vam fer després? Segurament vam agafar un taxi per pujar a sopar a un *Heuriger* i aprofitar l'aire excepcionalment tebi de la primavera, quan els turons vienesos fan olor de graellades, d'herba i de papallones, això sí que m'aniria bé ara, una mica de sol de juny, en comptes d'aquesta tardor interminable, d'aquesta pluja constant que tamborineja contra el vidre de la finestra —m'he oblidat de tirar les cortines, que idiota, amb les presses per ficar-me al llit i apagar el llum, m'hauré de tornar a aixecar, però encara no, ara que sóc en un *Heuriger* sota un emparat

bevent vi blanc amb la Sarah, recordant Istanbul, potser, Síria, el desert, vés a saber, o parlant de Viena i de música, de budisme tibetà, de l'estada a l'Iran que ja es perfilava. Les nits de Grinzing després de les nits de Palmira, el Grüner Veltliner després del vi libanès, la frescor d'una vetllada primaveral després de les vetllades sufocants de Damasc. Una tensió una mica incòmoda. No sé si ja devia discórrer sobre Viena com a porta d'Orient, però em va ofendre destrossant enfurismada el *Danubi* de Claudio Magris, un dels meus llibres preferits: Magris és un habsburguès nostàlgic, deia, el seu *Danubi* és terriblement injust amb els Balcans; com més s'hi enfonsa, menys informació dóna. Els mil primers quilòmetres del curs del riu ocupen més de dos terços del llibre; dedica només un centenar de pàgines als mil vuit-cents següents: des que surt de Budapest ja no té gairebé res més a dir, cosa que fa pensar (contràriament al que anuncia en la introducció) que tot el sud-est d'Europa és molt menys interessant, que no s'hi ha decidit ni s'hi ha construït res d'important. És una visió terriblement «austrocentrista» de la geografia cultural, una negació quasi absoluta de la identitat dels Balcans, de Bulgària, de Moldàvia, de Romania i sobretot de la seva herència otomana.

Al nostre costat un grup entaulat de japonesos engolia escalopes vieneses d'una mida rocambolésca, que penjaven a banda i banda d'uns plats ja desmesurats, com orelles d'óssos de peluix gegants.

Ella s'acalorava dient això, els ulls se li havien entenebrat, una de les comissures dels llavis li tremolava una mica; no vaig poder evitar de riure:

—Perdona, no veig on és el problema; el llibre de Magris em sembla savi, poètic i a vegades fins i tot divertit, una passejada, una passejada erudita i subjectiva, quin mal hi ha en això, certament Magris és un especialista en Àustria, va escriure una tesi sobre la visió de l'imperi en la literatura austríaca del segle XIX, no sé què pretens, però no em trauràs del

cap la idea que aquest *Danubi* és un gran llibre i, encara més, un èxit mundial.

—Magris és com tu, un nostàlgic. És un triestí malenconiós que enyora l'imperi.

Per descomptat exagerava amb l'ajuda del vi, treia foc pels queixals, parlava cada cop més fort, fins al punt que els nostres veïns japonesos de tant en tant es giraven cap a nosaltres; jo començava a sentir-me una mica violent —a més, encara que la idea d'un austrocentrisme a finals del segle xx em semblés d'allò més còmica, absolutament hilarant, ella m'havia ofès amb la paraula *nostàlgic*.

—El Danubi és el riu que uneix el catolicisme, l'ortodòxia i l'islam —va afegir ella—. Això és l'important: és més que un enllaç, és..., és... un mitjà de transport. La possibilitat d'un pas.

Vaig mirar-la, semblava ben tranquil·la. La mà li descansava a la taula, una mica avançada cap a mi. Al nostre voltant, al jardí verd de l'hostal, entre els ceps dels emparrats i els troncs dels pins negres, les cambres amb davantals brodats corrien amb unes safates feixugues carregades de gerres que vessaven una mica, a la mercè dels passos de les noies sobre la grava, el vi blanc tan acabat de sortir del barril que encara estava tèrbol i escumós. Jo tenia ganes de recordar Síria i havia acabat dissertant sobre el *Danubi* de Magris. La Sarah.

—T'oblides del judaisme —vaig dir.

Em va somriure, força sorpresa; la mirada se li va il·luminar un moment:

—Sí, és clar, el judaisme també.

Allò era abans o després que em portés al Museu Jueu de la Dorotheergasse, ja no me'n recordo, ella s'havia indignat molt, estava ben escandalitzada per la «indigència» d'aquell museu —fins i tot havia redactat un *Comentari annex a la guia oficial del Museu Jueu de Viena*, molt irònic, força graciós. Un dia d'aquests hi hauria de tornar, a veure si ha can-

viat res; aleshores la visita estava organitzada per plantes, primer les exposicions temporals i després les col·leccions permanents. El recorregut *hologràfic* de les personalitats jueves eminentes de la capital li havia semblat d'una vulgaritat que no té nom, tot d'hologrames per a una comunitat desapareguda, per a uns fantasmes, quina evidència més espantosa, per no parlar de la lletjor de les imatges. Però la seva indignació no havia fet més que començar. L'última planta la va fer esclatar de riure ni més ni menys, d'un riure que a poc a poc es va anar carregant d'una ràbia trista: desenes de vitrines atapeïdes d'objectes de tota mena, centenars de copes, canelobres, filacteris i xals; milers de peces judaiques amuntegades sense cap mena d'ordre, amb una explicació sumària i terrorífica: «Articles espoliats entre 1938 i 1945 que no han estat reclamats pels seus propietaris», o alguna altra cosa per l'estil, botins de guerra trobats entre les ruïnes del Tercer Reich i apilotats sota el sostre del Museu Jueu de Viena com si fossin al graner d'un avi una mica desendreçat, una acumulació, un munt d'antigalles per a un antiquari sense escrúpols. I no dubto gens, deia la Sarah, que això s'hagi fet amb les millors intencions del món, abans que la pols no ho cobreixi tot i que el sentit d'aquest amuntegament no es perdi totalment per deixar pas a un *cafarnaiim*, que no oblidis que és el nom d'una ciutat de Galilea. Anava alternant el riure amb la còlera: però quina imatge de la comunitat jueva, quina imatge, de debò, imagina't els nens de les escoles que visiten aquest museu, es pensaran que aquells jueus desapareguts eren argenters col·leccionistes de candelers, i segurament tenia raó, era depriment, i em feia sentir una mica culpable.

La qüestió que obsedia la Sarah després de la nostra visita al Museu Jueu era la de l'alteritat, de quina manera aquella exposició eludia la qüestió de la diferència per centrar-se en unes «personalitats eminentes» que representaven el «mateix» i en una acumulació d'objectes despullats de sentit que «neutralitzava», segons deia ella, les diferències religioses,

culturals, socials i fins i tot lingüístiques per presentar la cultura material d'una civilització brillant i extinta. Això recorda l'amuntegament d'escarabats amulet a les vitrines de fusta del Museu del Caire, o els centenars de puntes de fletxa i de rascadors d'os d'un museu de la prehistòria. L'objecte omple el buit.

Ja hi som, tan tranquil que estava jo en un *Heuriger* gaudint d'una magnífica vetllada de primavera i ara se m'ha ficat al cap Mahler i els seus *Kindertotenlieder*, cançons dels nens morts, obra de qui va tenir la seva filla morta als braços a Maiernigg, a Caríntia, tres anys després d'haver-les compost, unes cançons la dimensió terrible de les quals no es va entendre fins força després de la mort del mateix compositor, el 1911: a vegades la història amplifica moltíssim el sentit d'una obra, el multiplica, el decuplica en l'horror. No hi ha casualitats, diria la Sarah plena de convicció budista, la tomba de Mahler és al cementiri de Grinzing, a tocar d'aquell *Heuriger* on passàvem una vetllada tan agradable malgrat la «discussió» danubiana, i aquells *Kindertotenlieder* són poemes de Rückert, el primer gran poeta orientalista alemany juntament amb Goethe; Orient, sempre Orient.

No hi ha casualitats, però jo encara no he tirat les cortines i el fanal de la cantonada de Porzellan em molesta. Ànims. És dur per a qui acaba de ficar-se al llit haver de tornar a aixecar-se, que s'hagi descuidat de fer una necessitat natural que el cos li recorda de sobte o que s'hagi deixat el despertador ben lluny, és una cabronada, parlant clar, haver d'apartar l'edredó, buscar amb la punta dels peus unes sabatilles que no poden ser lluny, decidir que tant se li'n foten les sabatilles per a un trajecte tan curt, saltar fins als tiradors de les cortines, improvisar una marrada ràpida fins al lavabo, orinar assegut, amb els peus enlaire per evitar un contacte prolongat amb l'enrajolat gelat i efectuar el trajecte invers ben de pressa per reprendre els somnis que mai no hauria d'haver abandonat, encara amb la mateixa melodia en aquest cap

que reposa alleujat sobre el coixí —d'adolescent era l'única peça de Mahler que suportava i, encara més, una de les poques peces que podia fer-me plorar d'emoció, el plor d'aquell oboè, aquell cant aterridor, jo dissimulava aquesta passió com una tara una mica vergonyosa, i avui és ben trist veure Mahler tan rebaixat, engolit pel cinema i per la publicitat, el seu bell rostre magre tan utilitzat per vendre vés a saber què, cal fer un esforç per no acabar avorrint aquesta música que satura els programes de les orquestres, els expositors dels venedors de discos i les ràdios, i l'any passat que se celebrava el centenari de la seva mort va caldre tapar-se les orelles de tant que Viena traspuava Mahler fins i tot per les esquerdes més insospitades, es veien els turistes exhibir samarretes amb la cara d'en Gustav, comprar pòsters, imants per a la nevera i segur que a Klagenfurt hi havia una gentada per visitar la seva cabana a la vora del Wörthersee —jo no hi he anat mai, mira, una excursió que podria proposar a la Sarah, anar a recórrer la Caríntia misteriosa: no hi ha casualitats, Àustria és entre nosaltres, al bell mig d'Europa, ens hi vam conèixer, jo vaig acabar tornant-hi i ella no ha deixat de venir a visitar-me. El Karma, el Destí, segons el nom que es vulgui donar a les forces en les quals creu ella: la primera vegada que ens vam veure va ser a Estíria, amb motiu d'un simpòsium, una d'aquelles misses majors de l'orientalisme organitzades a intervals regulars per les patums del nostre ram i en què, com ha de ser, havien acceptat alguns «joves investigadors» —el bateig de foc per a ella i per a mi. Vaig fer el trajecte de Tübingen amb tren, via Stuttgart, Nuremberg i Viena, aprofitant el magnífic viatge per fer una última repassada a la meva intervenció («Modes i intervals en la teoria musical d'Al-Farabí», un títol del tot pretensions, tenint en compte les poques certes que contenia aquell resum de la meva memòria) i sobretot per llegir *Small World: An Academic Romance*, una obra hilarant de David Lodge que constituïa, al meu parer, la millor introducció possible al món universitari

(fa temps que no la rellegeixo, mira, un llibre que podria amenitzar una llarga vetllada d'hivern). La Sarah presentava un article molt més original i reeixit que el meu: «El meravellós en *Els prats d'or* d'Al-Massudí», extret de la seva tesina. Jo era l'únic «músic» enmig d'un grup de filòsofs; i curiosament ella participava en una taula rodona sobre «Literatura àrab i ciències ocultes». El col·loqui tenia lloc a Hainfeld, on havia viscut Joseph von Hammer-Purgstall, el primer gran orientalista austríac, traductor de *Les mil i una nits* i del *Divan* de Hàfidh, historiador de l'Imperi otomà, amic de Silvestre de Sacy i de tots els qui en aquella època es consideraven membres de la col·leta dels orientalistes, designat hereu únic d'una aristòcrata anciana d'Estíria que l'any 1835 li havia llegat el seu títol i aquell castell, el *Wasserschloss* més gran de la regió. Von Hammer el mestre de Friedrich Rückert, a qui ensenyà el persa a Viena i amb qui traduïa fragments del *Divan-e Xams* de Rumi, un lligam entre un castell oblidat d'Estíria i els *Kindertotenlieder*, que uneix Mahler amb la poesia de Hàfidh i amb els orientalistes del segle XIX.

Segons el programa del col·loqui, la Universitat de Graz, la nostra amfitriona en aquell palau il·lustre, havia fet bé les coses; ens allotjaríem als poblets de Feldbach o de Gleisdorf, que eren molt a prop; un autobús «noliejat expressament» ens portaria cada matí a Hainfeld i al vespre ens tornaria a l'allotjament després del sopar, «servit a la fonda del castell»; havien habilitat per als debats tres sales de l'edifici, una de les quals era la biblioteca del mateix Von Hammer, amb els prestatges encara plens de les seves col·leccions, i, com a cirera d'aquell pastís, l'oficina de turisme d'Estíria oferiria permanentment allà mateix «venda i degustació de productes locals»: tot plegat semblava «de molt bon averany», com diria avui la Sarah.

El lloc era increïble.

Uns fossats amples, situats entre una granja moderna, un bosc i un aiguamoll, envoltaven un edifici de dues plantes, amb les teulades en pendent recobertes de teula fosca, que

tancava un pati quadrat de cinquanta metres de costat —tan estranyament proporcionat que, des de fora, i malgrat les amples torres cantoneres, el castell semblava massa baix per a aquelles dimensions, aixafat enmig de la plana pel palmell d'un gegant. Els austers murs exteriors perdien el revestiment gris en grans plaques que deixaven al descobert els maons, i només el porxo immens de l'entrada —un túnel llarg i fosc, amb volta d'arc ogival rebaixat— havia conservat l'esplendor barroca i sobretot, per a gran sorpresa de tots els orientalistes que creuaven aquell llinard, una inscripció en àrab, cal·ligrafiada en ple volum a la pedra, que amb les seves benediccions protegia la casa i els seus habitants: es tractava sense cap mena de dubte de l'únic *Schloss* de tot Europa que esgrimia així el nom d'Al·là totpoderós al seu frontispici. Em vaig demanar, mentre baixava de l'autobús, què devien estar contemplant aquella colla d'universitaris, amb el cap alçat, abans de quedar embadalit, jo també, davant del petit triangle d'arabescos perdut en terres catòliques, a pocs quilòmetres de les fronteres hongareses i eslovenes: ¿Von Hammer havia portat aquella inscripció d'un dels seus nombrosos viatges o l'havia feta copiar a un sofert tallador de pedra de la zona? Aquell missatge àrab de benvinguda només era la primera de les sorpreses, i la segona també era de talla: un cop creuat el túnel de l'entrada, de sobte es tenia la sensació de ser en un monestir espanyol, o fins i tot en un claustre italià; tot al voltant de l'immens pati, i per sobre de les dues plantes, corria un seguit interminable d'arcades, d'arcs de color terra de Siena, únicament interromput per una capella barroca blanca que amb el seu campanar de cúpula bulbosa contrastava amb l'aspecte meridional del conjunt. Per tant tota la circulació del castell passava per aquell immens balcó al qual donaven, amb una regularitat monàstica, les nombrosíssimes cambres, cosa que era ben sorprenent en un racó d'Àustria amb un clima que no tenia fama de ser dels més suaus d'Europa a l'hivern, però que s'explicava, com vaig saber més endavant,

pel fet que l'arquitecte, italià, només havia visitat la regió a l'estiu. Així, doncs, si et quedaves en aquell *cortile* sobredimensionat, la vall del Rába adoptava un aire de la Toscana. Érem a principis d'octubre i no feia gaire bo l'endemà de la nostra arribada a la Marca d'Estíria, a casa del difunt Joseph von Hammer-Purgstall; una mica grogui pel meu viatge amb tren, havia dormit com un soc en un petit alberg molt polit al centre d'un poble que em va semblar (potser a causa del cansament del trajecte o de la boira espessa a la carretera que serpentejava entre els turons venint de Graz) força més allunyat del que havien anunciat els organitzadors; havia dormit com un soc, és hora de fer-hi un pensament, potser ara també hauria de trobar una manera de quedar grogui, un viatge llarg amb tren, una cursa per la muntanya, o recórrer els bars de mala mort per intentar aconseguir una boleta d'opi, però a l'Alsergrund no hi ha gaires probabilitats d'ensopegar una banda de *teriyaki* iranians: per desgràcia avui dia l'Afganistan, víctima dels mercats, exporta sobretot heroïna, una substància encara més esgarrifosa que els comprimits prescrits pel Dr. Kraus, però tinc moltes esperances, tinc moltes esperances d'agafar el son, i si no en algun moment acabarà sortint el sol. Encara tinc al cap aquella melodia de la desgràcia. Fa disset anys (provem de foragitar Rückert, Mahler i tots els infants morts amb un moviment de coixí), la Sarah era molt menys radical en les seves posicions, o potser igual de radical, però més tímida; intento tornar-la a veure baixar d'aquell autocar davant del castell de Hainfeld, els cabells pèl-rojos, llargs i rinxolats; les galtes rodones i les pigues li conferien un aire infantil que contrastava amb la mirada profunda, quasi dura; aleshores ja tenia un no sé què d'oriental en el rostre, en la pell i en la forma dels ulls, que em sembla que se li ha accentuat amb l'edat, en alguna banda dec tenir imatges, segurament de Hainfeld no, però sí moltes fotos oblidades de Síria i de l'Iran, fulls d'àlbum, ara estic molt tranquil, abaltit, bressolat pel record d'aquell col·loqui austríac,

del castell de Von Hammer-Purgstall i de la Sarah, a la plaça del davant, contemplant la inscripció àrab amb una negació in-crèdula del cap i amb cara d'enlluernament, el mateix cap que tan sovint he vist oscil·lar de fascinació, perplexitat i fredor desmenjada, la que em mostra quan la saludo per primera vegada, després de la seva intervenció, atret per la qualitat del seu text i, per descomptat, per la seva gran bellesa, el ble vermellós que li dissimula el rostre quan, una mica emocionada durant els primers minuts, llegeix el seu article sobre els monstres i els miracles d'*Els prats d'or*: guls terrorífics, jinns, hinn, *nisnas*, *hawatif*, criatures estranyes i perilloses, pràctiques màgiques i endevinatòries, pobles semihumans i animals fantàstics. M'hi acosto obrint-me pas entre la multitud d'estudiosos amassats al voltant del bufet del cafè de la pausa, en un dels balcons amb arcades que s'obren al pati tan italià del castell estirià. Està sola, repenjada a la barana, amb una tassa buida a la mà; observa la façana blanca de la capella, on es reflecteix el sol de tardor, i li dic perdona'm, he trobat magnífica la teva intervenció sobre Al-Massudí, increïbles tots aquests monstres, i em somriu amablement sense contestar res, mirant com em debato entre el seu silenci i la meva timidesa: immediatament entenc que espera a veure si m'endinso en banalitats. M'accontento d'oferir-me a reomplir-li la tassa, em torna a somriure i al cap de cinc minuts ja conversem animadament, parlant de guls i de genis; el que és fascinant, diu, és la distinció que fa Al-Massudí entre criatures *atestades*, *verídiques*, i les pures invencions de la imaginació popular: els genis i els guls per a ell són ben reals, en recull testimonis acceptables pels seus criteris de prova, mentre que els *nisnas*, per exemple, o els grius i el fènix, són llegendes. Al-Massudí ens ensenya molts detalls sobre la vida dels guls: com que la forma i els instints els aïllen de tots els altres éssers, busquen les solituds més salvatges i només viuen a gust als deserts. Pel que fa al cos, s'assemblen al mateix temps a l'home i a l'animal més brutal. El que interessa a un «natura-

lista» com Al-Massudí és entendre com neixen i es reproduïxen els guls, si és que són animals: les relacions carnals amb éssers humans en ple desert es consideren una possibilitat. Però la tesi que ell defensa és la dels erudits de les Índies, que afirmen que els guls són una manifestació de l'energia d'alguns estels quan s'alcen.

Un altre congressista se'ns afegeix a la conversa, sembla molt interessat en les possibilitats d'aparellament entre guls i éssers humans; és un francès més aviat simpàtic, que es diu Marc Faugier i es defineix amb molt d'humor com un «especialista de l'aparellament àrab» —la Sarah comença a donar unes explicacions força aterridores sobre els encants d'aquells monstres: al Iemen, diu, si un home ha estat violat per un gul mentre dormia, cosa que es detecta per una febre aguda i unes pústules situades en punts on fan molt de mal, s'utilitza una triaga composta d'opi i de plantes que creixen quan s'alça l'estel del Ca, així com talismans i encanteris; si es produeix la mort, cal cremar el cos durant la nit següent al decés per evitar el naixement del gul. Si el malalt sobreviu, cosa que no passa gairebé mai, se li tatua un dibuix màgic al pit; en canvi, pel que sembla no hi ha cap autor que descriu el naixement del monstre... Els guls, vestits amb parracs, amb flasades velles, provaven de desviar els viatgers cantant-los cançons; són una mica les sirenes del desert: el seu rostre i la seva olor autèntics són els d'un cadàver en descomposició, però tenen el poder de transformar-se per atreure l'home extraviat. Un poeta àrab preislàmic, dit Ta'abbata Xarran, «el qui porta la desgràcia sota el braç», parla de la seva relació amorosa amb un gul femella: «A trenc d'alba», diu, «se'm va presentar per ser la meva companya; li vaig demanar els seus favors i es va agenollar. Si se'm pregunta pel meu amor, diré que s'amaga en els replècs de les dunes».